

© Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul”, 2022
Alba Iulia, str. Valea Calugarului, nr. 10
C.P. 12, O.P. AB 3, cod 510310,
tel: 0745.159749
e-mail: manastirea_alba@yahoo.com
<http://manastireaaiba.ro>
<http://edituraepifania.wordpress.com>, editura.epifania.ro

Traducere după originalul în limba greacă:

Ἡ ὀρθόδοξη Πίστη, Λατρεία καὶ Ζωή. Σχεδιάσμα Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως, Ἱερὸν Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, Ἁγίου Ὁρος, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GRIGORIOS, ieromonah

Adevărul, Calea și Viața: o introducere în crezul, cultul și spiritualitatea ortodoxă / ieromonahul Grigorios... ; trad.: ierom.

Prodromu Nagy. - Alba Iulia: Epifania, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8816-01-2

I. Prodromu Nagy, ieromonah (trad.)

28

Ieromonahul Grigorios

Sfânta Mănăstire Cutlumuş

Chilia „Sf. Ioan Teologul”

Adevărul, Calea și Viața

O introducere în crezul, cultul și trăirea ortodoxă

„Eu sunt Calea, Adevărul și Viața.” (In 14, 6)

Traducere: ierom. Prodromu Nagy

Editura **EPIFANIA**

Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul”

Alba Iulia, 2022

CUPRINS

Cuvânt înainte/5

Introducere/7

I. CREDINȚA BISERICII/13

1. Preliminarii/15

2. Dumnezeu cel treimic/21

3. Crearea lumii inteligibile și a celei sensibile/28

4. Ictonomia cea dumnezeiască/39

5. Preasfânta Născătoare de Dumnezeu/65

6. Sfânta Biserică/73

7. Împărăția lui Dumnezeu/96

II. CULTUL BISERICII/103

1. Cultul și sărbătorile/105

2. Lăcașul de cult/111

3. Sfintele Icoane și Sfintele Moaște/116

4. Sfintele Vase/121

5. Sfintele veșminte și cărțile liturgice/124

6. Dumnezeiasca Liturghie/132

7. Sfintele Taine/149

III. VIAȚA ÎN HRISTOS/165

1. Preliminarii/167

2. Epoca Vechiului Testament/171

3. Epoca Harului/177

4. Rugăciunea/183

5. Asceză și monahism/197

6. Treimea virtuților/204

7. Îndumnezeirea omului/212

În loc de EPILOG/221

Abrevieri/226

NOTE/227

vrednici să se împărtășească de Cina euharistică și să primească, nu după mult timp, plinătatea harului Sfântului Duh.

În același duh, catehismul ortodox nu este doar o analiză teoretică a adevărilor de credință, ci el urmărește și curățirea sufletului omenesc. Este educația tămăduitoare de care se folosește Biserica pentru a vindeca pe omul cel căzut și pentru a-l duce treptat la îndumnezeire. Acesta este țelul omului, dar și țelul Bisericii.

Pe baza celor menționate, înțelegem cât de necesară este nu numai consemnarea câtorva elemente auxiliare unui catehism ortodox, ci, mai ales, prezența unor călăuzitori duhovnicești încercați în această lucrare de mare răspundere și dificilă. În orice caz, întrebuițarea învățaturii Sfinților Părinți – cei care s-au ostenit, și-au curățit inima, au ajuns la îndumnezeire și au consemnat de dragul nostru experiența lor cea de mare preț – constituie o garanție.

I. CREDINȚA BISERICII

Precum au vestit Profetii, precum au învățat Apostolii, precum a primit Biserica, precum au dogmatizat Dascălii (Bisericii), precum a convenit (întreaga) creștinătate ecumenică, precum a strălucit harul, precum s-a arătat adevărul, precum a fost izgonită minciuna, precum a îndrăznit înțelepciunea, precum a biruit Hristos, așa cugetăm, așa grăim. (...)

Aceasta este credința Apostolilor, aceasta e credința Părinților, aceasta, credința ortodocșilor, aceasta e credința care a întărit lumea.

(Synodikonul Sinodului al VII-lea ecumenic¹)

Simbolul credinței

Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute.

Și întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii; Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut.

Care, pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, și S-a făcut om.

Și S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat, și a pătimit, și S-a îngropat.

Și a înviat a treia zi, după Scripturi.

Și S-a înălțat la ceruri, și șade de-a dreapta Tatălui.

Și iarăși va să vină să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit.

Și întru Duhul Sfânt, Domnul, de-viață-Făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin proroci.

Și întru una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică.

Mărturisesc un botez spre iertarea păcatelor.

Aștept învierea morților.

Și viața veacului ce va să fie. Amin.

1. PRELIMINARII

a. Credința, părtășia omului la mântuire

Hristos ne-a revelat adevărul despre Dumnezeu. Evanghelistul Ioan, *văzătorul descoperirilor celor negrăite și tâlcuitorul tainelor lui Dumnezeu*, zice: *Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.*²

Răspunsul omului la revelația cea despre Dumnezeu este *credința*. Aceasta este condiția pentru a trăi veșnic, din moment ce acesta este scopul Întrupării lui Hristos: *Ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*. Credința în Hristos este „ușa și calea spre viață”.³

Credința este convingerea neclintită despre existența bunătăților în care nădăjduim. Este certitudinea despre lucrurile pe care nu le vedem cu ochii trupești: *Credința este încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute*. „Acea este deci credință, când credem în cele ce nu se văd, când socotim vrednic de credință” pe Dumnezeu. Pentru adevărurile pe care ni le-a revelat Hristos „e nevoie de credință, (...) fiindcă mărimea lor covârșește cu desăvârșire micimea cugetului nostru”.⁴

Apostolul Pavel scrie: *Fiind îndreptați din credință, avem pace cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care am avut și apropiere, prin credință, la harul acesta, în care stăm, și ne lăudăm întru nădejdea slavei lui Dumnezeu*. Sfântul Ioan Gură de Aur tâlcuiește astfel cuvântul

Apostolului: „Pretutindeni pune la un loc acestea două, adică și cele venite de la Hristos, și cele din partea noastră. Acelea ce au venit de la Hristos sunt numeroase, variate și felurite, fiindcă a și murit pentru noi, ne-a împăcat și ne-a apropiat de Dumnezeu, și ne-a dat chiar pe cele de negrăit, pe când noi nu am adus nimic altceva decât credință”.⁵ Credința este părtașia omului la taina mântuirii sale.

Cele ce ne-au fost descoperite de Dumnezeu nu pot fi tâlcuite de mintea omenească, pentru că „raționamentele noastre pământești nu primesc măreția iconomiilor Lui. Prin urmare, acestea trebuie să vină prin credință”. Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Nu am învățat să iscodesc ființa lui Dumnezeu. Am învățat să cred, și nu să cercetez în zadar”.⁶

Când Hristos i-a trimis pe ucenicii Săi la propovăduire, le-a zis: *Cel ce va crede și se va boteza, se va mântui; iar cel ce nu va crede, se va osândi*. Credința este începutul mântuirii și al vieții în Hristos. Prin credință suntem conduși la Sfântul Botez și ne naștem în Hristos. Se înțelege de la sine, desigur, că, în cazul copiilor botezați, credința urmează Sfântului Botez.⁷

Pentru a ne apropia de taina credinței, ne vom sprijini pe Simbolul credinței, pe care îl numim „Crez” și este alcătuit din douăsprezece articole.

Simbolul credinței constituie consemnarea dogmelor Bisericii de către Părinții purtători de Dumnezeu de la primele două sinoade ecumenice. *Prin cuvânt scurt și cu multă înțelegere*⁸, Sfinții Părinți au formulat, prin luminare dumnezeiască, adevărata credință a Bisericii, pentru ca noi să o putem avea ca și călăuză în viață și să umblăm pe calea mântuirii.

Noi, creștinii ortodocși, credem și mărturisim ceea ce ne-a descoperit Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, și precum ne-au tâlcuit aceasta Sfinții Apostoli și Părinții purtători de Dumnezeu. „Precum au învățat Apostolii, (...) precum au dogmatizat Dascălii (Bisericii), (...) așa cugetăm, așa grăim.”⁹

b. Cunoașterea lui Dumnezeu

Credința este primul pas pentru a ne apropia de taina lui Dumnezeu. „Nu e cu puțință a-L cunoaște pe Dumnezeu fără credință”¹⁰, au zis Sfinții care L-au cunoscut. Dar cum e posibil să ajungem și noi la cunoștința de Dumnezeu?

Hristos putea să spună ucenicilor Săi multe despre Dumnezeu cel treimic. Însă aceia nu puteau să înțeleagă aceste adevăruri înainte de Pogorârea Sfântului Duh: *Încă multe am a vă spune, dar acum nu puteți să le purtați. Iar, când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul.*¹¹

În același mod, pentru a cunoaște adevărul despre Dumnezeul cel treimic, fiecare credincios va trebui să se facă sălaș al Sfântului Duh, și Acela îl va călăuzi, pentru că este izvor al cunoștinței de Dumnezeu. Sfântul Simeon Noul Teolog zice: „Dumnezeu le dă certitudine [credincioșilor], ca și Apostolilor, prin trimiterea și venirea Duhului Sfânt. (...) Căci cunoașterea tainelor lui Hristos și cunoașterea tainei Iconomie Sale (...) sunt învățate numai de Duhul.” „E nevoie de multă lumină de la Preasfântul Duh, spre înțelegerea tainelor ascunse [ale lui Dumnezeu].”¹²

Fără îndoială, după ființă, Dumnezeu este cu desăvârșire necuprins cu mintea nu numai de oameni, ci și de Îngeri. Evanghelistul Ioan a zis că *pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată*, ceea ce înseamnă că „Fericita și Sfânta Dumnezeire este după ființă supranegrăită și supranecunoscută, și infinit mai presus de toată infinitatea”. Cu adevărat „Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă. Și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființa Sa, anume nemărginirea și incomprehensibilitatea Sa.”¹³ Sfântul Grigorie Teologul redă în cel mai expresiv mod faptul că Dumnezeirea este neapropiată: „O, Tu, Cel mai presus de toate, căci cum altfel mi-e îngăduit să Te laud? Cum Te va cânta cuvântul pe Tine, Cel ce nu ești de grăit cu niciun cuvânt? Cum Te va contempla mintea pe Tine, Cel ce nu ești cuprins de nicio minte?”¹⁴

Totuși, deși Dumnezeu este incomprehensibil după ființa Sa, poate fi cunoscut din lucrările sau energiile Sale. După ce și-au curățit mintea și și-au sfințit rațiunea*, Sfinții Părinți au vorbit despre această cunoaștere a lui Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare spune în legătură cu aceasta: „Putem afirma că din lucrări Îl cunoaștem pe Dumnezeu, (...) pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi”.¹⁵ Însă, pentru a cunoaște lucrările dumnezeiești, omul trebuie să se facă pe sine vas curat al dumnezeiescului har. Deoarece „omul nu poate înțelege cu mintea energiile dumnezeiești, dacă nu se nevoiește mai întâi să le trăiască, ca să lucreze înlăuntrul său harul lui Dumnezeu”.¹⁶

* În limba greacă, aici apare termenul *λόγος* (*logos*), ale cărui principale semnificații teologice sunt acelea de *rațiune* și *cuvânt* – n. trad.

Dumnezeu a creat pe om astfel încât acesta să poată cunoaște pe Făcătorul său. Când i-a zidit pe oameni, „nu i-a lăsat pe ei deșerți de cunoștința Lui, ca să nu le fie fără de folos existența însăși. Căci ce folos ar avea cei creați, dacă nu ar cunoaște pe Făcătorul lor? Sau cum ar fi raționali, necunoscând pe Cuvântul (Rațiunea) Tatălui, în Care s-au și făcut? Căci nu s-ar deosebi deloc de cele neraționale (necuvântătoare), dacă nu ar cunoaște nimic mai mult decât cele din jurul pământului. Și de ce i-ar mai fi făcut Dumnezeu pe aceștia, dacă n-ar fi voit să fie cunoscut de ei? Deci ca să nu se întâmple aceasta, Dumnezeu, fiind bun, îi face părtași chipului Domnului nostru Iisus Hristos și-i zidește *după chipul și după asemănarea Lui*, ca, printr-un astfel de har, cunoscând chipul, adică pe Cuvântul Tatălui, să poată să dobândească prin El înțelegerea Tatălui și, cunoscând pe Făcătorul, să trăiască viața mulțumită și cu adevărat fericită.”¹⁷

Hristos ne-a dezvăluit care sunt cei ce vor vedea pe Dumnezeu: *Ferițiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*. „Cel ce și-a curățit inima de toată simțirea pătimasă, vede în frumusețea sa chipul firii dumnezeiești. (...) Deci cel ce se privește pe sine, vede în sine pe Cel dorit, (...) pentru că, privind la curăția sa, vede în chip modelul (arhetipul).”¹⁸

Pentru Părinții cei purtători de Dumnezeu, teologul adevărat este cel ce a văzut pe Dumnezeu: „Cel care a fost învrednicit să vadă oarecum pe Dumnezeu în slava cea neapropiată a luminii Sale dumnezeiești (...) nu va avea nevoie să fie învățat de altul; căci Îl are întreg rămânând și mișcându-Se în sine însuși, grăind și inițiindu-l în tainele Sale cele ascunse, potrivit precuviosului cuvânt rostit de către El, care spune: *Taina Mea e pentru Mine și pentru cei ai Mei*”.¹⁹

În urma experienței vederii lui Dumnezeu, Sfântul Grigorie Teologul menționează că Dumnezeu „doar cu mintea poate fi oarecum înfățișat. Dar și în acest caz, foarte neclar și limitat, nu din cele ce sunt întru Sine, ci din cele ce sunt în jurul Lui, pentru a putea forma din acestea o oarecare imagine despre El, ca o licărire de adevăr și care îndată se pierde din mintea noastră chiar mai înainte de a fi reținută atent de ea. Și așa de puternic strălucește în mintea noastră – când aceasta este curățită –, precum strălucesc lumina și vederea cea trecătoare a fulgerului. De aceea socotesc că, pe de o parte, prin ceea ce se poate înțelege, atrage la Sine, (...) iar, pe de altă parte, prin ceea ce nu se poate înțelege din El, să ne arate că este atât de necuprins de mintea noastră, și, așa, să ne minunăm și să-L dorim mai mult; iar odată dorit de noi, să aducă curățirea, și odată curățiti, să dea minții noastre chip dumnezeiesc (teomorf). Și devenind astfel, îndrăznesc să o spun, Se va adresa nouă ca unor casnici, înrudiți ai Lui. Dumnezeu Se unește cu cei deveniți prin har dumnezei și Se face cunoscut de aceștia.”²⁰

2. DUMNEZEUL CEL TREIMIC

a. Dumnezeu este Unitate și Treime

Dumnezeul cel treimic este fără început, indescriptibil, inexprimabil și incomprehensibil. Este atotputernic și atotțiitor, creator al zidirii văzute și al celei nevăzute. El poartă grijă de toate. Este viața și izvorul vieții, lumina și izvorul luminii, binele și izvorul a tot binele.

Sfântul Grigorie Teologul teologhisește: „Dumnezeu a existat dintotdeauna și există, și va exista; sau, mai bine zis, El este veșnic. Pentru că *a existat și va exista* sunt secțiuni ale timpului și ale firii noastre curgătoare; însă termenul *este veșnic* (ființează veșnic) exprimă eternitatea, și prin aceste cuvinte Se numește pe Sine, când i Se descoperă lui Moise pe Muntele Sinai. Căci El are concentrată în Sine întreaga *ființare*, care nici nu a început vreodată, nici nu va înceta vreodată, precum ființa unui ocean fără de margini și fără hotar, care depășește orice noțiune de timp și de fire”.²¹

Credem că Dumnezeu este unul, adică o *ființă*, și că subzistă în trei *ipostasuri* sau *persoane*: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Cele trei Persoane treimice sunt una în toate, cu excepția celor trei însușiri ipostatice: *nenășterea* (Tatălui), *nașterea* (Fiului) și *purcederea* (Sfântului Duh).²² „Treimea cea Una este o unică Dumnezeire și Se numește astfel pentru Persoanele sau Ipostasurile Ei; și, fiindcă Se împarte neîmpărțit, dar Se unește necontopit, Dumnezeu Se numește Treime, niciuna din Persoane neexistând nicidecum înaintea celorlalte,

nici Tatăl înaintea Fiului, nici Fiul înaintea Tatălui, nici Amândoi înaintea Duhului, ca unul să se facă întâiul față de celelalte; fiindcă începutul cel fără de început [sau obârșia lipsită de obârșie] îl au concomitent și coetern.” Așadar, nu a existat vreodată Tatăl fără Fiul, de vreme ce nu s-ar putea numi Tată, fără de Fiu.²³

Niciun exemplu din creație nu poate înfățișa în cuvinte Dumnezeirea cea treimică. Însă putem să ne ajutăm puțin de exemplele pe care le-au folosit Sfinții Părinți. Sfântul Grigorie Palama folosește următoarea icoană: „Lumina soarelui se naște din el, iar raza solară purcede din el. Ajungând până la noi, nici lumina, nici raza nu se despart vreodată de discul solar. Așadar, numind raza și lumina soare, nu înțelegem alt soare decât pe singurul soare. Tot așa, numind pe Cuvântul lui Dumnezeu și pe Duhul Sfânt Dumnezeu, nu înțelegem alt Dumnezeu, decât pe Cel ce este socotit fără de început și veșnic împreună cu Logosul (Cuvântul) și Duhul cel fără de început. Așa ne-a învățat să credem și să mărturisim Însuși Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu.”²⁴

Prin Întruparea lui Hristos, în lume a strălucit lumina cea treimică. Sfântul Grigorie de Nazianz subliniază faptul că afirmația Evanghelistului: *Era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume, se referă în egală măsură la cele trei Persoane ale Sfintei Treimi. Și continuă: „Aceasta era ceea ce a cugetat și David, mai înainte zicând: Întru lumina Ta vom vedea lumină. Și acum noi am văzut și propovăduim, cunoscând pe Fiul ca lumină din lumina Tatălui și în lumina Duhului. Iată teologia scurtă și simplă a Treimii”*.²⁵

b. Dumnezeu Tatăl

Credem întru unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul. Adică credem că Dumnezeu Tatăl este principiul și cauza tuturor și că numai El există fără cauză inițială sau naștere. Este „Născător (al Fiului cel Unul-Născut) și Purceзатор (al Sfântului Duh)”.²⁶ *Este Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute.*

În calitate de Creator, Dumnezeu Se numește Părinte al tuturor creaturilor, „datorită creației și purtării Sale de grijă (proniei)” pentru acestea. În mod special este numit Părinte al tuturor creștinilor, care, prin Sfântul Botez, au devenit fii ai lui Dumnezeu după har. „Dar prin fire și cu adevărat este numai Tatăl Unuia singur, al Fiului Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos. N-a căpătat în timp însușirea de Tată, ci totdeauna este Tatăl Unuia-Născut. N-a fost înainte de aceasta fără de Fiu și a devenit mai târziu Tată, în urma unei schimbări de voință. Ci Dumnezeu are vrednicia de Tată mai înainte de orice ființă, înainte de orice simțire, înainte de timp și înainte de toți vecii, lăudându-Se cu aceasta mai mult decât cu celelalte vrednicii.”²⁷

c. Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut

Credem întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii; Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut. Așadar, credem și